

SİYASAL PARTİLERİN SEÇİM BİLDİRGELERİNDE ANAYASA KONUSU: “Yol Haritası” Değil, “Niyet Beyanı”

Basında ve kamuoyunda belki üzerinde yeterince durulmuyor ama Türkiye çok partili siyasal hayata geçişinden beri yaşadığı seçimlerden farklı bir seçime hazırlanıyor. 12 Haziran 2011 tarihinde yapılacak seçimler sonucunda oluşacak parlamento Türkiye'nin yeni anayasasını yapmaya girişecek. Türkiye'nin çok partili siyasal hayata geçtiği 1950 yılından bu yana yürürlükte olan iki anayasa, 1961 ve 1982 Anayasaları gerçek anlamda halk iradesini yansıtan meclislerin eseri değil. Türkiye ilk kez yasama organı üyelerini seçerken aynı zamanda anayasayı yapacak olan temsilcileri de seçmiş olacak.

Gelecek seçimlerin bu niteliği seçmenlere olduğu kadar seçmenlerin karşısına çıkacak adaylara ve siyasal partilere de büyük bir sorumluluk yüklüyor. Bu sorumluluk anayasaların yasalara göre daha zor değiştirilebilen ve daha uzun yaşayan hukuk metinleri olmasından kaynaklanıyor. Kısaca ifade etmek gerekirse, 12 Haziran 2011 seçimlerinde oluşacak parlamento eğer anayasa yapma misyonunu başarıyla tamamlarsa gelecek kuşakların yaşamını etkileyecek bir belgeye imza atacak.

Bu sebeple gelecek seçimler Türk siyasal hayatında çok önemli bir dönemeç olabilir. Acaba 12 Haziran günü seçmenler oylarını kullanırlarken anayasa konusu tercihlerini ne kadar etkileyecek? Bu sorunun cevabını verebilmek için öncelikle siyasal partilerin anayasa konusunda seçmene ne vaat ettiğine bakmamız gerekiyor. Bu politika notunda siyasal partilerin açıkladıkları seçim bildirgelerinde anayasa konusunda nasıl bir tavır ortaya koyduklarını ve bu tavırların anayasa yapım sürecindeki olası etkilerini tartışacağız. Bu çalışmada 12 Haziran 2011 seçimlerine katılacak tüm siyasal partilerin değil, iktidar (Adalet ve Kalkınma Partisi [AKP]), anamuhalefet (Cumhuriyet Halk Partisi [CHP]) partileri ve yeni oluşacak parlamentoda yer alıp almayacakları anayasa yapım süreci açısından önem taşıyan Milliyetçi Hareket Partisi [MHP] ile Barış ve Demokrasi Partisi [BDP]'nin seçim bildirgeleri incelenecektir.¹

Genel Tespitler

Siyasal partilerin seçim bildirgeleri anayasa konusu açısından değerlendirildiğinde en çok dikkat çeken nokta şudur: İncelediğimiz tüm siyasal partiler az veya çok yeni anayasa konusuna değinmektedir. Bu gözlemden yola çıkarak, siyasal partilerin yeni bir anayasa yapılması konusunda fikir birliği içinde oldukları ve Türkiye'nin kısmi anayasa değişiklikleriyle yoluna devam edemeyeceği gerçeğini kabul ettikleri sonucuna varılabilir. Bu bağlamda, AKP seçim bildirgesinde yer alan şu ifadelerle yeni anayasa ihtiyacını en net biçimde vurgulayan partidir: "Türkiye'nin her alanda kat ettiği mesafe ve yükselen toplumsal talep, yeni Anayasayı ertelenemez hale getirmiştir. Ancak, anayasal düzen bu gelişmelerin gerisinde kalmıştır. Toplumun yaklaşık 30 yıl önce, bir darbe ürünü olarak kendisine dayatılan bu anayasayı hak etmediği açıktır. Türkiye'nin yeni konumuna uygun yeni bir anayasaya ihtiyacı vardır." (s. 15)

Seçim bildirgelerinin karşılaştırmalı analizi sonucunda ortaya konulabilecek bir diğer önemli tespit, iktidar partisi AKP'nin seçim bildirgesinde somut anayasal konulara girmekten kaçınması, bu konularda net bir tavır ortaya koymaması, CHP, MHP ve BDP'nin ise somut anayasal konularda daha net değerlendirmeler yapmasıdır. Bu noktayı, iktidar partisi, anamuhalefet partisi ve diğer partiler açısından ayrı ayrı değerlendirmemiz gerekir. İktidar partisinin net bir tavır ortaya koymamasının birinci nedeni, zaten 2002 seçimlerinden beri ülkeyi tek başına yöneten bu partinin anayasal tercihlerinin kamuoyu tarafından biliniyor olduğu varsayımdır. Gerçekten AKP'nin türban/başörtüsü, Kürt sorunu, başkanlık sistemi vs. konusundaki görüşleri geçmiş dönemde lider kadrolar tarafından sık sık dile getirilmiş, hatta somut öneriler biçiminde kamuoyuyla paylaşılmıştır. İkincisi, iktidarı süresince temel anayasal konularda oldukça sert eleştirilere muhatap olan AKP, seçim sürecinde siyasal polemik malzemesi olmaması için bu konulara girmekten kaçınıyor olabilir. Son olarak, AKP'nin seçim sonrasında, anayasa yapım sürecinde, belli konularda kendisine bir hareket serbestisi, pazarlık imkanı veya manevra alanı bırakmak amacıyla somut ve kesin vaatlerden kaçındığı düşünülebilir. CHP belli konularda, AKP'ye göre daha net bir tavır koymakla birlikte, bu parti de büyük ihtimalle seçim sonrasında pazarlık gücünü kaybetmemek için benzer bir tavır sergilemektedir. Bunun yanında, CHP'nin Parti'de yaşanmakta olan değişimle bağlantılı olarak geleneksel oy tabanı dışındaki seçmenlerin oylarını çekebilmek için

¹ Bu çalışmada gönderme yapılan seçim bildirgeleri şunlardır: "AKP, Türkiye Hazır, Hedef 2023"; "CHP, Özgürlüğün ve Umudun Ülkesi. Herkesin Türkiye'si"; "MHP, 2023'e Doğru Yükselen Ülke Türkiye Sözleşmesi". BDP seçim bildirgesini "Emek, Demokrasi ve Özgürlük Bloğu" olarak yayımlamıştır. Metin içerisindeki rakamlar seçim bildirgelerinin basılı biçimlerindeki sayfa numaralarını göstermektedir. BDP'nin seçim bildirgesinde sayfa numarası bulunmadığı için bu partinin seçim bildirgesine yapılan göndermelerde sayfa numarası gösterilmemiştir.

temel anayasal konularda muğlak bir söylem geliştirdiği değerlendirilmesi de yapılabilir. MHP'nin seçim bildirgesindeki söylemi ise, bu partinin oy arttırma kaygısından çok, hitap ettiği kitleye açık ve net mesajlar verme eğiliminde olduğunu düşündürmektedir. Dolayısıyla, bu partinin belli anayasal konularda çok daha net, hatta sert mesajlar vermesi şaşırtıcı değildir. Aynı şekilde BDP de kendi varlık nedeni olarak gördüğü etnik-temelli siyasete ilişkin konularda ödün vermez bir tavır sergilemektedir.

Anayasa Yapım Süreci ve Yöntemi

Siyasal partiler yeni bir anayasanın yapılması gerektiğini açıkça ifade etmekle birlikte, bu anayasanın nasıl yapılacağı konusunda somut öneriler getirmemektedir. Anayasayı bir "toplumsal sözleşme" olarak nitelendiren söz konusu partiler, yeni anayasanın geniş katılımı, müzakereyle, uzlaşmayla yapılacağını vurgulamakta, ancak bunun yöntemi konusunda suskun kalmaktadır. Bu bağlamda, 12 Haziran 2011 seçimleri sonrasında oluşacak parlamentonun mu anayasayı yapacağı, yoksa oluşacak bu parlamentonun kararıyla ayrıca bir kurucu meclis mi oluşturulacağı sorusunun cevabı net değildir. AKP yürürlükteki Anayasa'nın 175. maddesine gönderme yaparak anayasa değişikliğinin oluşacak yeni parlamento tarafından yapılması gerektiğini ifade ederken, CHP %10 seçim barajıyla oluşacak bir parlamentonun anayasayı yapmaması gerektiğini söylemekte, ancak açıkça alternatif bir öneri de getirmemektedir. MHP ise kendisi açısından büyük önem taşıyan bu konuda suskundur; Parti büyük ihtimalle bu konudaki tavrını parlamentoda elde edeceği sandalye sayısına göre şekillendirecektir. BDP ise: "Anayasa yapmayı sadece parlamentoya bırakmak yerine; bir anayasa hareketi şeklinde uzun soluklu bir halk mücadelesi ile hem taleplerimizi görünür kılacağız, hem de anayasayı halkla birlikte inşa edeceğiz." demektedir.

İncelediğimiz siyasal partiler, anayasa yapım sürecinin takvimi konusunda da net bir açıklama yapmaktan veya bu konuda taahhüt altına girmekten kaçınmaktadırlar. Oysa, anayasa yapım takviminin seçim öncesinde en azından ana başlıklarıyla açıklanması seçmenlerin bu konuda siyasal partilere olan güvenini pekiştirebilecek bir unsurdur.

Yeni Anayasanın Temel Felsefesi ve İlkeleri

AKP yeni anayasanın "temel felsefesini"; bireyin özgürlüğü ve korunması yanında; "yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı" ve "siyasi sistemin işleyişindeki belirsizlikleri ortadan kaldırılması" ilke ve hedeflerine dayandırırken (s. 16), CHP özgürlüğe ek olarak, "eşitlik", "sosyal adalet" ve "laiklik" gibi ilkelere yer vermektedir (s. 6). MHP diğer iki siyasal partiden farklı olarak yeni anayasanın temel ilkeleri arasında "milli ve üniter devlet yapısı"ni öne çıkarmaktadır. BDP ise "özgürlükçü, demokratik, eşitlikçi, halktan yana bir anayasa"dan söz etmektedir.

Kısa, Öz ve Açık Anayasa

AKP seçim bildirgesinde anayasanın biçimi konusunda da bir tercih ortaya koymaktadır. Bu partiye göre: "Yeni Anayasa yeterince kısa, öz ve açık olmalıdır. Yeni anayasada ayrıntılı düzenlemelere yer verilmemelidir. Anayasa, bireysel özgürlükler için gerekli güvenceleri içermek kaydıyla, mümkün olduğu kadar kısa, öz, açık ve tutarlı olmalıdır. Temel ilkeleri vaz eden ancak ayrıntıya boğulmamış bir yapıda olmalıdır. Diğer yandan,

bu temel hukuk belgesinin sadece anayasa uzmanları tarafından değil, toplumun tüm fertleri tarafından da okunup anlaşılabilir olması gereklidir." CHP seçim bildirgesinde bu konuda bir tespit yapmamaktadır. MHP ise bu konuda somut bir öneri getirmekte ve "Anayasa'nın sadeleştirilmesi, bu kapsamda oluşturulacak "Temel Kanun" normu ile Anayasa'nın hak ve özgürlükleri düzenleyen hale getirilmesi, Anayasa'da yer alan bazı hükümler ile kurumların temel kanun çerçevesinde ele alınmasının sağlanması..."ndan söz etmektedir (s. 42)

Temel Hak ve Özgürlükler

Siyasal partilerin beyannamelerinde yeni anayasanın temel nitelikleri tanımlanırken tüm partilerin özgürlük kavramına özel bir önem verdiği görülmektedir. AKP "insanı ve onun özgürlüklerini esas alan" bir siyasal anlayışın temsilcisi olduğunu vurgularken, Türkiye'nin anayasa sorununun "çoğulcu ve özgürlükçü yeni bir anayasa" ile çözülebileceğine işaret etmektedir (s. 15). Benzer şekilde CHP bildirgesinde: "Türkiye'de özgürlükçü demokrasinin kurulması için yeni bir toplumsal sözleşmeye, bu ülkede yaşayan herkesin özgürlüklerini alabildiğine genişleten ve hükümetlerin baskıcı politikalarından koruyan yeni bir anayasaya ihtiyaç vardır." ifadelerine yer vermektedir (s. 6). MHP ise anayasanın, genel sınırlama hükümlerinden çok, genel koruma hükümlerine yer veren, özgürlükleri esas alan bir anayasa olması gerektiğinin altını çizmektedir (s. 39).

Yeni anayasanın özgürlüğü temel alan bir anayasa olması gerektiği konusundaki ortak tespitin ötesine geçildiğinde, siyasal partilerin farklı temel hak ve özgürlükleri öne çıkardığı ve temel hak ve özgürlüklerin kapsamı ve sınırları konusunda farklı tutum takındıkları söylenebilir. Bu bağlamda, CHP özellikle son yıllarda siyasal davalar dolayısıyla gündeme gelen, kişi özgürlüğü ve güvenliği, bireylerin özel yaşamlarına saygı hakkı, düşünce, ifade ve basın özgürlüklerine ayrı bir başlık açmaktadır. Bunun yanında, CHP'nin seçim bildirgesinde sosyal ve ekonomik hak ve özgürlüklere de yer verildiği görülmektedir (s. 11). MHP yeni anayasa için şu an anayasamızda geçerli olan sistematığı esas alarak geniş bir temel hak ve özgürlükler listesi sunmakla birlikte temel hak ve özgürlüklerin kullanılması açısından oldukça daraltıcı bir yaklaşım benimsemektedir. MHP'nin seçim bildirgesindeki şu ifadeler dikkat çekicidir: "Milli güvenliğe, Cumhuriyetin temel niteliklerine, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, kamu düzenine, genel ahlaka, genel sağlığa ve başkalarının temel haklarını kullanmasına tehdit oluşturmamak kaydıyla temel hak ve özgürlüklerin kullanımına kısıtlama getirilemeyeceğini savunuyoruz." (s. 31) Ayrıca bu partinin bildirgesinde; "Temel hakların kullanılması yoluyla bölücülüğe ve teröre destek olunmasının önüne geçilmesi..." gerektiğinin altı çizilmektedir (s. 41). BDP ise etnik-temelli siyasal tercih ve duruşuna uygun bir biçimde kimliklerin tanınması ve korunmasına ilişkin hak ve özgürlükleri öne çıkarmaktadır.

Siyasal partiler seçim bildirgelerinde bireylerin temel hak ve özgürlüklerini daha etkili bir biçimde güvence altına almaya hizmet edecek uluslararası sözleşme ve güvence mekanizmalarına da gönderme yapılmaktadır (AKP, s. 15; CHP, s. 10). CHP ayrıca güvence mekanizmaları bağlamında özgün bir öneriyle seçmenlerin karşısına çıkmaktadır: "Tüm bu haklara uyumu denetlemek üzere Birleşmiş Milletler'in standartlarına uygun, yönetiminde insan hakları alanında çalışan sivil toplum örgütlerinin hakim olduğu bir İnsan Hakları Ulusal Denetim Kurumu kuracağız." (s. 10)

Tüm bunlara ek olarak, siyasal partilerin temel hak ve özgürlüklere ilişkin değerlendirmelerde, ayrımcılık yasağı ve eşitlik konularının ayrıca ele alındığını (AKP, s. 15; CHP, s. 16; MHP, s. 40), bununla birlikte MHP'nin bu konuda da "milli birlik" ve "milli bütünlük" çekincesini muhafaza ettiğini, CHP'nin ise kadın-erkek eşitliğine özel bir önem vererek "Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu" değil "Kadın-Erkek Eşitliği Komisyonu" kuracağız." (s. 17) vaadinde bulunduğunu not etmemiz gerekiyor.

Laiklik ilkesi ve bununla bağlantılı olarak din ve vicdan özgürlüğüyle ilgili konular CHP'nin seçim bildirgesinde kapsamlı bir yer tutmaktadır. CHP; Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yeniden yapılandırılması, zorunlu din derslerinin kaldırılması, azınlık din mensubu vatandaşlara yönelik din ve inanç temelli ayrımcılık, nefret söylemleri ve nefret suçlarının yasaklanması gibi konularda öneriler getirirken (s. 18), türban/başörtüsü konusunda suskun kalmaktadır. Bu konuda daha önce bir anayasa değişikliği yapan, ancak yaptığı değişiklik Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilen AKP ise seçim bildirgesinde bu konuya hiç değinmemeyi tercih etmekte; hatta, ilginçtir, anayasal konulardaki icraatlarını sayarken dahi bu konudan söz etmemektedir. Bu konuyu "eğitim ve öğrenim hakkı" bağlamında ele alan MHP seçim bildirgesinde şu ifadeler yer vermektedir: "Yükseköğretimde kılık kıyafete bağlı olmaksızın eğitim alma hakkının temin edilmesi..." (s. 42) BDP de: "...herkesin dini inançlarını ve dünya görüşü çerçevesinde sosyal hayatını özgürce yaşamasının önündeki her türlü engel kaldırılacaktır. Bu çerçevede başörtüsüne konulan fiili ve idari bütün yasaklara son verilecek, bu nedenle mağdur olmuş herkesin mağduriyeti giderilecektir." demektedir.

Türban/başörtüsü konusu kadar kamuoyunda tartışılan bir diğer anayasal konu, "anadilde eğitim" konusu, BDP'nin en önemli anayasal taleplerinden birisidir. Parti'nin seçim bildirgesinde konuya ilişkin şu ifadeler yer verilmektedir: "Anadilinde eğitim, herkes için bir hak olarak kabul edilecek, eğitimin tüm aşamalarında resmi dil olan Türkçe'nin öğretilmesinin yanında anadilde eğitim görme imkânı sağlanacaktır. Özerk bölge yönetimleri aracılığı ile bu talepler karşılanacaktır. Ülkenin tamamında resmi dil olan Türkçe'nin yanı sıra bütün kamusal alanlarda anadilin kullanımı serbest olacak, vatandaşlara kendi anadillerinde kamusal hizmet sunulacaktır." AKP seçim bildirgesinde herhangi bir şekilde bu konuya değinmezken, CHP "anadilde eğitim"i değil, "anadil eğitimi"ni kabul ederek; "Talep eden yurttaşlarımıza anadil öğrenimi olanağı sunacağız." (s. 17) demektedir. MHP ise; "Türkçe'den başka dillerde "anadil" olarak eğitim yapılmasına..." tamamen karşı çıkmaktadır (s. 44).

Seçim bildirelerinde siyasal haklar ve ödevler özellikle üç konu bağlamında ele alınmaktadır; siyasal örgütlenme özgürlüğü, seçme ve seçilme hakkı ve vatandaşlık tanımı.

Siyasal örgütlenme özgürlüğünün iki boyutundan söz edilebilir; sivil toplum kuruluşlarının örgütlenmesi ve siyasal partilerin örgütlenmesi. Sivil toplum kuruluşlarının örgütlenmesi konusuna tüm siyasal partilerin özel bir önem verdiği söylenebilir (AKP, s. 14-15; CHP, s. 15; MHP, s. 37). Siyasal partilerin örgütlenmesi açısından ise benzer bir fikir birliğinden söz edilemez. Yeni anayasayla birlikte siyasal partiler mevzuatının da gözden geçirileceğini belirten AKP (s. 14) bu konuda somut önerilerde bulunmaktan kaçınmaktadır. Bu konuda en somut önerileri getiren parti CHP'dir. Parti'nin seçim bildirgesinde, siyasal parti yasaklarından parti-içi demokrasiye, siyasal partilere yapılan devlet yardımından siyasal partilerde kadın kotasına kadar bir çok konuda değerlendirme yapılmaktadır (s.

14).MHP genel siyasal çizgisine uygun bir tavır benimseyerek siyasal parti özgürlüğünün sınırlarını şu şekilde çizmektedir: "Siyasi partilerin sadece Türk milleti tarafından ve seçim sandığı yoluyla tasfiye edilebileceğine inanan Milliyetçi Hareket Partisi, terör ve şiddeti siyasal amaç ve araç olarak gören ve destekleyen partiler dışında siyasal partilerin kapatılmasına karşı olup parti kapatma yerine bireysel sorumluluk esasını öngörmektedir." (s. 36) BDP ise, ilginçtir, kendisi açısından büyük önem taşıyan siyasal partilerin kapatılması konusuna seçim bildirgesinde yer vermemektedir.

Seçme ve seçilme hakkı konusunda en somut önerinin sahibi CHP; Parti, "Gençlerin tüm karar verme süreçlerine katılımını sağlamak için seçilme yaşını 21'e..." indirileceği taahhüdünde bulunmaktadır (s. 14).

AKP, CHP ve MHP'nin seçim bildirgelerinde, anayasada vatandaşlığın yeniden tanımlanması gerektiğine ilişkin açık bir ifade mevcut değildir. AKP, "Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi" ve "Demokratik Açılım" bağlamında genel ve soyut ifadeler kullanırken (s. 11-13), CHP öğretide anayasal değerler temelinde tanımlanan "anayasal yurttaşlık" kavramını önermektedir (s. 9). MHP; "Milli kimlik tanımının değiştirilerek "Türkiyelilik" kavramının esas alınmasına..." kesinlikle karşı çıkmaktadır (s. 44). Bu konudaki tavır kamuoyu tarafından iyi bilinen BDP ise seçim bildirgesinde konuyla ilgili net bir değerlendirme yapmamaktadır.

Bunlar dışında siyasal hak ve özgürlükler bağlamında siyasal partileri en çok ilgilendiren konu olan seçim barajına ilişkin CHP dışında diğer partiler somut bir öneri getirmemektedir. CHP bir yandan barajın azami %5 olmasını önerirken (s. 8), diğer yandan konuyu anayasa yapımı ile ilişkilendirerek %10 barajla oluşacak bir parlamentonun yeni anayasayı yapmaması gerektiğini ifade etmektedir (s. 9).

Hükümet Sistemi

Gündemde önemli bir yer işgal eden başkanlık sistemi tartışmasına AKP hiç değinmezken, CHP buna açıkça karşı çıkmakta, parlamenter sistemin güçlendirilmesi ve Cumhurbaşkanının yetkilerinin azaltılması gerektiğini belirtmektedir (s. 6). Cumhurbaşkanının yetkilerinin azaltılması gerektiği tespitine MHP de katılmaktadır (s. 41).

Dokunulmazlıklar

CHP, MHP ve BDP parlamenterlerin sahip oldukları dokunulmazlıkların sınırlanması konusunda fikir birliği içindedir. CHP'ye göre, milletvekili dokunulmazlıkları, kürsü dokunulmazlığı ile sınırlandırılmalı (s. 19), MHP'ye göre ise, milletvekili dokunulmazlığının, kamu vicdanının kabul edeceği makul esaslara bağlanması ve TBMM içerisindeki yasama ve denetleme faaliyetlerinin dışında kalan hususlardaki dokunulmazlıkların kaldırılması gerekmektedir (s. 36). BDP ise: "Dokunulmazlıklar kaldırılarak, milletvekili, bürokrat, hakim-savcı vb. kesimlerin ayrıcalığına son verilecektir. Sadece ifade özgürlüğü çerçevesinde kürsü dokunulmazlığı korunacaktır." demektedir.

Seçim Bildirgelerinin Önemi ve Değeri Açısından Bir Değerlendirme

Yukarıda siyasal partilerin seçim bildirgelerinden yola çıkarak anayasa konusundaki yaklaşımlarını değerlendirmeye çalıştık. Acaba bu bildirgeler seçim sonrasında başlama

olasılığı olan anayasa yapım süreci konusunda bize ne söylüyor? Bu soruyu cevaplamadan önce şunun altını çizmek faydalı olabilir: Seçim bildirgelerinin genel olarak seçmenin tercihini veya kararını etkileyen, şekillendiren veya değiştiren metinler olduğu söylenemez. Seçmenlerin pek azı bu metinleri okur, inceler ve üzerinde düşünür. Öğretide bu konuda yapılan çalışmalar seçmenlerin nihayetinde seçim sürecinde verilen sözlere güvenmediğini ortaya koymaktadır.² Dolayısıyla seçim bildirgelerini siyasal partilerin tutmayacağı, seçmenlerin de tutulmayacağını bildiği sözleri içeren metinler olarak nitelendirmek yanlış olmaz.

Bununla birlikte, seçim bildirgelerinin 12 Haziran 2011 seçimleri için normal seçimler için olduğundan daha fazla önem taşıması gerektiğine işaret etmemiz gerekir. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi, bu seçimler anayasayı yapacak olan parlamento üyelerinin belirleneceği seçimlerdir. Dolayısıyla, seçmenlerin her zaman duymaya alışık olduğu vaatlerin ötesinde anayasaya ilişkin somut değerlendirme ve önerilerin bu bildirgelerde yer alması beklenir. Kuşkusuz bu aşamada anayasada yer alması gereken somut konularda siyasal partilerin ayrıntılı öneriler sunmalarını beklemek gerçekçi olmaz. Siyasal partilerin seçim sonrasında ortaya çıkacak tabloya göre karar vermek istemeleri; dolayısıyla olası görüşme ve pazarlıklarda kendilerini bağlayarak manevra alanlarını daraltmamak için somut ve ayrıntılı öneriler ortaya koymaktan kaçınmaları anlaşılabilir. Ancak siyasal partilerin anayasa yapım sürecinde hiçbir şekilde pazarlık konusu yapmayacakları ilke ve kurumları seçim bildirgelerinde açıkça beyan etmeleri belli bir siyasal partiye oy verecek veya vermeyecek olan seçmenlerin bu "kurucu seçimde" iradelerinin sağlıklı bir biçimde oluşmasına katkıda bulunabilir. Bu bağlamda MHP'nin seçim bildirgesinde diğer partilere göre çok daha açık ve net bir tavır ortaya koyduğu söylenebilir.

Daha da önemlisi siyasal partilerin, en azından yeni anayasanın nasıl yapılacağı, izlenecek yol, kullanılacak yöntem konusundaki önerilerini açıkça dile getirmeleri gerekir. Tüm siyasal partiler katılım ve uzlaşmayla yeni anayasanın yapılacağından söz etmekle birlikte bunun nasıl hayata geçirileceği konusunda bir proje ortaya koymamaktadır. Bu bağlamda seçim bildirgelerinde yer alan anayasa yapımına ilişkin açıklamalar bir "yol haritası" olmaktan ziyade bir "niyet beyanı" niteliğindedir.

Siyasal gözlemciler, bu seçimlerde propaganda sürecinin önceki seçimlerden farklı olarak "proje"ler üzerinden yürüdüğünü ifade etmektedirler. Bu açıdan bakıldığında aslında bu seçimlerin en büyük projesinin anayasa yapım projesi olması gerekirdi, ancak ne yazık ki, anayasa sorunu, daha doğru bir ifadeyle yeni anayasanın nasıl yapılacağı sorunu, İstanbul'a kanal yapılsın mı, yapılmasın mı veya aile sigortası nasıl finanse edilecek gibi tartışmalarının gölgesinde kalmaktadır. Yeni anayasanın adı seçim meydanlarında seçim bildirgelerinde olduğundan daha az geçmektedir. Geçmiş seçimlere göre oldukça sönük geçen seçim kampanyaları gündelik siyasetin teknik ve taktikleriyle yürütülmekte, özellikle kararsız seçmeni her ne pahasına olursa olsun yanına çekmeye yönelik söylemler anayasa konusunun gündemin arka sıralarına itilmesine neden olmaktadır.

---

² François Pétry ve Benoît Collette, "Measuring How Political Parties Keep Their Promises: A Positive Perspective from Political Science", *Do They Walk Like They Talk?* içinde, L.M. Imbeau (Der.), *Studies in Public Choice* 15, Springer, 2009.

Sonuç

Bu politika notunun sonuç bölümünde siyasal partilerin seçim bildirgelerine bakarak yeni anayasanın yapılma olasılığını değerlendirmek sonraki tartışmalara katkıda bulunmak açısından faydalı olabilir. Öncelikle siyasal partilerin katılımlı ve uzlaşmacı anayasa yapım yöntemi konusunda bir hazırlıkları veya projeleri olmadığı tespitini yinelememiz gerekir. Dolayısıyla, seçim sonrasında yeni anayasanın yapılabilmesi için öncelikle anayasa yapım yöntemi konusunda ortak bir tercihin ortaya konması şarttır. Bunun yanında, seçim bildirgeleri bize şunu söylemektedir: Temel anayasal sorunlar konusunda siyasal partiler arasında ciddi görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bu bağlamda, 12 Haziran 2011 seçimleri sonrasındaki öngörülebilir meclis aritmetiğine göre, AKP ve CHP uzlaşmasının yeni anayasanın harcını oluşturması en rasyonel ve arzu edilir seçenek olarak karşımıza çıkmakla birlikte, bu iki partinin hükümet sistemi, yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı ve laiklik gibi konulardaki farklı yaklaşımları bu seçeneğin gerçekleşme ihtimalini büyük ölçüde ortadan kaldırmaktadır. Bir başka seçenek, AKP ve MHP'nin işbirliğiyle yeni anayasanın yapılmasıdır. Bu ihtimalin gerçekleşmesi için öncelikle MHP'nin barajı geçip TBMM'ye girmesi gerekir ancak MHP TBMM'ye girse bile, bu partinin "milli birlik" ve "milli bütünlük" konusundaki hassasiyeti, "Demokratik Açılım" ve "Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi"nde ısrarlı olan AKP ile bir araya gelmesini engelleyecektir. Nihayetinde, CHP ve MHP'nin bir araya gelmesi de bir seçenek olarak akla gelebilir ancak bu durumda da iki partinin öngörülebilir sandalye sayısı anayasayı değiştirmeye yetmeyecektir. Meclise bağımsız adaylarla girecek olan BDP'nin ise anayasal konulardaki talep ve beklentileri nettir ve parti büyük ihtimalle bu konularda taviz vermeyecek, isteklerini kabul ettirmek için sonuna kadar mücadele edecektir. Dolayısıyla, AKP'nin—eğer Meclis aritmetiği izin verirse—BDP'nin desteğiyle anayasayı yapabilmesi için bu talep ve beklentilerin en azından bir kısmını yeni anayasaya dahil etmesi şarttır. Bu durumda yeni anayasa Mecliste anayasanın öngördüğü yeter çoğunlukla kabul edilse dahi, böyle bir anayasa halkoylamasına sunulduğu takdirde—ki, AKP her koşulda yeni anayasanın halkoylamasına sunulması gerektiğini beyan etmiştir—kabul edilip edilmeyeceği tartışmalıdır.

Nihayetinde, yeni anayasa gerçekten bir "toplumsal sözleşme" olacaksa, parlamentodan çıkarılacak ikili, hatta üçlü kombinasyonların ötesinde, mevcut siyasal ve sosyal güçleri olabildiğince kapsayan ve tatmin eden bir metin olması hedeflenmelidir. Aksi takdirde, Türkiye ne yazık ki yeni anayasa trenini bir kez daha kaçıracaktır.

Siyasal Partilerin Seçim Bildirgelerinden Temel Anayasa Konularına İlişkin Alıntılar

	AKP	CHP	MHP	BDP
Anayasa Yapımı	<p>AK Parti olarak, yeni anayasanın mümkün olan en geniş katılımı hazırlanmasını, tüm toplumsal kesimlerin taleplerini yansıtan tam bir "toplum sözleşmesi" olmasını istiyoruz. (s. 13)</p> <p>Yeni anayasanın içeriği gibi yöntemi de demokratik olmalıdır. Toplumun tüm kesimlerinin tartışmaya ve yeni anayasanın inşası sürecine katılması gerekir. (s. 16)</p> <p>Bu bağlamda yeni anayasa yapımı sürecinin olmazsa olmaz unsurları şöyle sıralanabilir: Tartışma, Katılım, Uzlaşma, Referandum (s. 16)</p> <p>AK Parti olarak, yeni anayasanın mümkün olan en geniş katılımı ve serbest bir ortamda hazırlanmasının demokratik meşruiyet ve toplumsal sahiplenme açısından son derece önemli olduğunu düşünüyoruz. Bunu sağlamak için gereken her adım atılacaktır. (s. 16)</p>	<p>Çağdaş örneklerle uygun olarak, yeni Anayasa'yı toplumun tüm kesimlerinin katılımı ve mutabakatıyla hazırlayacağız. Bu amaçla yeni Anayasa'nın yüzde 10 seçim barajı ile yara almamış bir Meclis tarafından hazırlanmasına çalışacağız.</p> <p>Yeni Anayasa'ya ilişkin tartışmaların özgür bir ortamda yapılmasını sağlamak için ceza ve siyasi partiler mevzuatındaki ifade özgürlüğünü kısıtlayan maddeleri evrensel insan hakları hukukuna uygun hale getireceğiz. (s. 9)</p>	<p>Milliyetçi Hareket Partisi, dünyanın ve Türkiye'nin değişen şartlarının gerektirdiği çağdaş normlarda bir Anayasa'nın; mümkün olduğunca geniş bir uzlaşma ile toplumun tamamının beklentilerini dikkate alan geniş bir vizyonla, farklı görüş ve düşüncelere saygı gösteren bir anlayışla, herkesin katkısının sağlanacağı uzlaşma arayışıyla ve ahlaka uygun yöntemlerle yapılmasının gerekli olduğuna inanmaktadır. (s. 39)</p>	<p>Anayasa yapmayı sadece parlamentoya bırakmak yerine; bir anayasa hareketi şeklinde uzun soluklu bir halk mücadelesi ile hem taleplerimizi görünür kılacağız, hem de anayasayı halkla birlikte inşa edeceğiz.</p>

Yeni Anayasayı Yapacak Olan Meclis	<p>Yeni Anayasa, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından yapılacaktır.</p> <p>Türkiye Büyük Millet Meclisi yeni bir anayasa yapma yetkisine sahiptir. Anayasa'nın 175. maddesinde Anayasa'nın nasıl değiştirileceği açıkça yazılıdır. Değiştirecek organ da TBMM'dir. Anayasa'yı değiştirebilen organ yeni bir anayasa da yapabilir.</p> <p>Dolayısıyla, yeni anayasanın Parlamento tarafından yapılmasının önünde hiçbir hukuki veya siyasi engel yoktur.</p> <p>Meclis bu iradeye ve yeteneğe fazlasıyla sahiptir. Cumhuriyeti kuran TBMM, en zor şartlarda bile, 1924 Anayasası gibi, oldukça demokratik bir anayasa yapabildiğini göstermiştir.</p> <p>Dolayısıyla, önümüzdeki genel seçimlerde milletimiz yeni anayasayı hazırlayacak olan parlamentoyu seçecektir. Yeni parlamentonun en önemli görevi de milletten aldığı yetkiyle demokratik bir anayasa yapmak olacaktır. (s. 16)</p>	-	<p>Yeni anayasanın hazırlanma süreci büyük önem taşımaktadır. Demokratik anayasa, demokratik yollardan yapılan anayasadır. Demokratik anayasa, toplumun her rengini hem içeriğinde hem de yapılış sürecinde kucaklayan anayasadır. Bu nedenle, yeni anayasa, yüzde onluk seçim barajı gibi bir demokrasi ayıbı ile meşruiyeti zarar görmemiş bir Meclis tarafından hazırlanmalıdır. (s. 6)</p>	-
Yeni Anayasanın Temel Felsefesi ve İlkeleri	<p>[Yeni] anayasa; dışlayıcı değil kapsayıcı, ötekileştirici değil kucaklayıcı, ayrıştırıcı değil bütünleştirici, bastırıcı değil özgürleştirici, aynılaştıran değil çeşitlilikte birliği savunan, çoğulcu ve özgürlükçü bir</p>	<p>Yeni anayasa, özgürlük, eşitlik, sosyal adalet, demokrasi ve laiklik ilkeleri üzerinde yükselmelidir. (s. 6)</p> <p>Yeni Anayasa'nın temel ilkeleri;</p> <p>-Özgürlükçülük ve</p>	<p>Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin temel harcını oluşturan "hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir" ilkesinin hukuki alanda en üst dayanağı olduğuna inandığımız Anayasa'nın; millî ve üniter devletin temeli</p>	<p>12 Eylül darbe anayasasının hiçbir meşruiyetinin kalmadığı bir dönemde, özgürlükçü, demokratik, eşitlikçi, halktan yana bir anayasayı hep birlikte inşa edeceğiz.</p>

	<p>anayasa olacaktır. (s. 15)</p> <p>Temel felsefesi bireyin özgürlüğü ve korunması olan, yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığını sağlamaya yönelik kurumsal güvenceleri içeren ve aynı zamanda da siyasi sistemin işleyişindeki belirsizlikleri ortadan kaldıran yeni bir anayasanın yapılması, Türkiye'de demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğünün kökleşmesi bakımından önemli bir aşama olacaktır. (s. 16)</p> <p>Yeni anayasa bireyi ve onun haklarını esas alan, devleti kutsal bir varlık değil bireye ve topluma hizmet eden bir araç olarak gören, toplumsal çeşitliliği bir tehlike değil zenginlik olarak kabul eden, tek sesliliği değil çoğulculuğu öne çıkaran ve demokratik hukuk devletinin tüm unsurlarını içeren bir metin olacaktır. Kısacası, yeni anayasa çağdaş demokratik ülkelerin kabul ettiği temel siyasi değer ve ilkeleri benimseyen, demokratik, çoğulcu ve özgürlükçü bir anayasa olacaktır. (s. 17)</p>	<p>çoğulculuk,</p> <p>-Eşitlik ve sosyal adalet,</p> <p>-Katılımcılık,</p> <p>-İnsan onurunun ve evrensel insan haklarının önceliği,</p> <p>-İnsan haklarının korunmasının esas, sınırlandırılmasının istisna olması,</p> <p>-Güçlendirilmiş parlamenter sistem,</p> <p>-Kuvvetler ayrılığına dayalı demokratik hukuk devleti,</p> <p>-İktidarın hukuka ve demokrasiye aykırı olarak kullanılmasını engelleyecek denge ve denetleme mekanizmaları,</p> <p>-Silahlı kuvvetlerin sivil iktidar tarafından tam kontrolü,</p> <p>-Her türlü ayrımcılığın yasaklanması,</p> <p>-Uluslararası hukuka saygı,</p> <p>-Kadın-erkek eşitliği olacak. (s. 9-10)</p>	<p>olan "hâkimiyet-i milliye" nin yerleşmesine ve yaygınlaşmasına imkân sağlaması gerektiğini düşünmekteyiz. (s. 39)</p>	<p>Herhangi bir ideolojiyi dayatmayan, ulusu ve vatandaşlığı etnik temelde tanımlamayan, devletin yetkilerini sınırlayan, bireysel-kollektif haklara dayalı, emekten yana, cinsiyet özgürlükçü, doğaya saygıyı insana saygıyla bir tutan, Türkiye'nin bütün farklı kültürlerini, inançlarını, değerlerini koruyan yeni bir anayasayı hep birlikte yapacağız.</p>
Hükümet Sistemi Tartışması	-	<p>Türkiye'de kurulacak özgürlükçü demokrasinin en önemli yapı taşlarından biri parlamenter sistemin güçlendirilmesidir. 12 Eylül rejimi yürütmeyi yasama ve yargı karşısında aşırı güçlü bir konuma getirmiştir. Yasama ve yargı gerekli denetleme ve dengeleme görevlerini yerine</p>	-	-

		getirememektedir. Gündeme getirilen 'başkanlık sistemi' gibi öneriler, 12 Eylül'ün bu tasarımını bir adım ileriye götürecektir ve tek adam yönetiminin kapısını açacaktır. Yürütmenin yetkilerini daha da artıran, yaşamayı etkisizleştiren ve yasama ile yürütme arası çatışma ihtimallerini güçlendiren bu tarz uygulamalar istikrar getirmeyecek, tersine yeni krizlere ortam hazırlayacaktır. (s. 6)		
Kuvvetler Ayrılığı İlkesi ve Anayasal Denetleme ve Dengeleme Mekanizmaları	Yeni anayasada egemenliği kullanma yetkisine sahip yasama, yürütme ve yargı organları arasındaki ilişkiler kuvvetler ayrılığı ilkesi esas alınarak yeniden belirlenmelidir. (s. 17)	Yeni Anayasa'nın temel ilkeleri; ... İktidarın hukuka ve demokrasiye aykırı olarak kullanılmasını engelleyecek denge ve denetleme mekanizmaları, ... (s. 10) Anayasa Mahkemesi'nin yapısını ve yetkilerini kuvvetler ayrılığı ilkesi çerçevesinde yeniden düzenleyeceğiz. TBMM tarafından belirlenen Anayasa Mahkemesi üyelerinin nitelikli çoğunlukla seçilmesini zorunlu kılacağız. (s. 13)	Kuvvetler ayrılığı ilkesini, demokratik hukuk devletinin hayatiyet kaynağı ve yaşam sigortası olarak görmekte olan MHP; devletin üç temel fonksiyonu olan yasama, yürütme ve yargının görev ve yetkilerinin en rasyonel şekilde dengelenmesi ve bunların uyumlu bir şekilde icra edilmesine önem vermektedir. (s. 35) Anayasa Mahkemesinin görev ve yetkilerinin kuvvetler ayrılığı ilkesi ile uyumlu olmak üzere yeniden düzenlenmesi... (s. 42)	-
Hukuk Devleti İlkesi ve Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı	[...] yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığını sağlamaya yönelik kurumsal güvenceleri içeren... yeni bir anayasanın yapılması... (s. 16)	Özgürlükçü demokrasinin vazgeçilmez bir diğer koşulu da hukukun üstünlüğünün tesis edilmesidir. Hukukun üstünlüğünün garanti altına alınabilmesi için yargının bağımsızlığının ve tarafsızlığının sağlanması	Mahkemelerin adil ve hızlı karar almasını sağlamak üzere HSYK, yüksek mahkemeler ve mahkemelerle ilgili görev, yetki, sorumluluk ve üye yapısının birlikte	Adaletin hızlı, tarafsız, kamu vicdanını ve bireyleri tatmin edecek düzeyde gerçekleşmesi için adalet sistemi yeniden düzenlenecek, bu çerçevede; yeni yargı

		<p>gerekmektedir. Başkanlığını Adalet Bakanı'nın yaptığı, Bakanlık Müsteşarı'nın üyesi olduğu, üyelerinin büyük çoğunluğu Bakanlık'ta hazırlanan listelerle belirlenen bir Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) ile yargının bağımsızlığından söz etmek olanaksızlaşmıştır. Yargı üyeleri doğrudan veya dolaylı olarak yürütmenin baskısı altındadırlar. Bu tablo, yargının verdiği tüm kararları tartışmalı hale getirmekte ve toplumsal barışa zarar vermektedir. CHP iktidarında, gerek HSYK'nın oluşumuna dair, gerek hakimlik güvencesinin maddi ve hukuki altyapısına dair gerekli reformlar yapılarak bu tablo değiştirilecek ve yargının bağımsızlığı güvence altına alınacaktır. (s. 6-7)</p>	<p>ve bütün halinde ele alarak düzenlenmesi... (s. 42)</p> <p>İnsanlarımızın adaletli ve hakkaniyetli bir sosyal düzen içerisinde yaşaması sağlanacak, hukukun üstünlüğü prensibi hâkim kılınacak, temel hak ve özgürlükler güvence altına alınacak, çeşitli güç unsurlarının hukuk devleti kurallarına göre sınırlandırılması suretiyle güçlünün değil haklının korunması, toplumsal ahengin ve huzurun tesis edilmesi devletin temel görevleri olacaktır. (s. 45)</p>	<p>binaları yapılacak, adli ve idari yargıda personel sayısı artırılacak, otomasyon sistemi tüm yargı ağını kapsayacak şekilde oluşturulacaktır.</p> <p>HSYK'nın yapısı adalet teşkilatının lehine yeniden düzenlenecek, bu kurul aracılığıyla siyasi etkiye son verilecektir. Kurul; hakim ve savcı kurulları olarak iki alt birime ayrılacaktır.</p>
--	--	---	---	--